

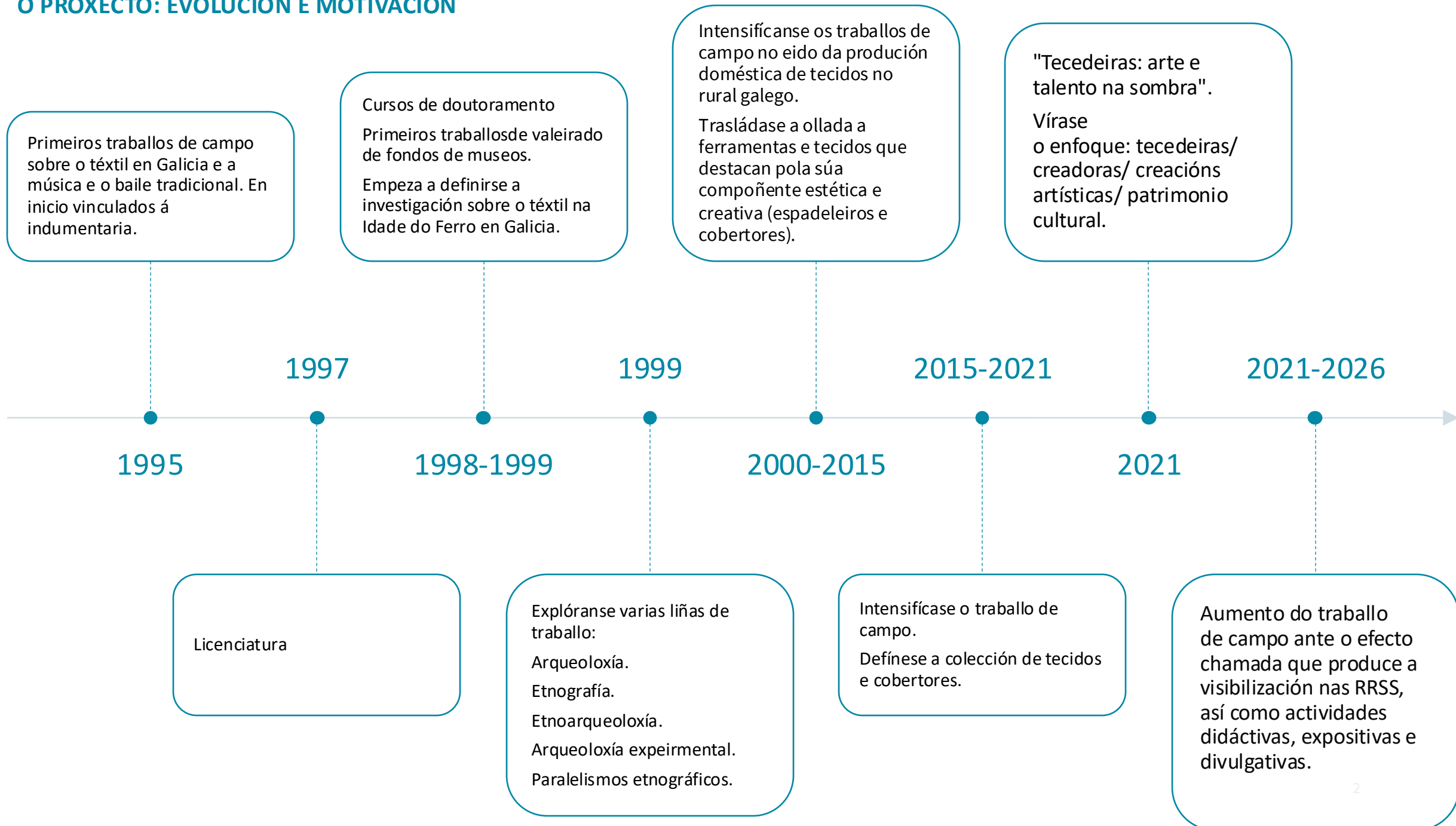

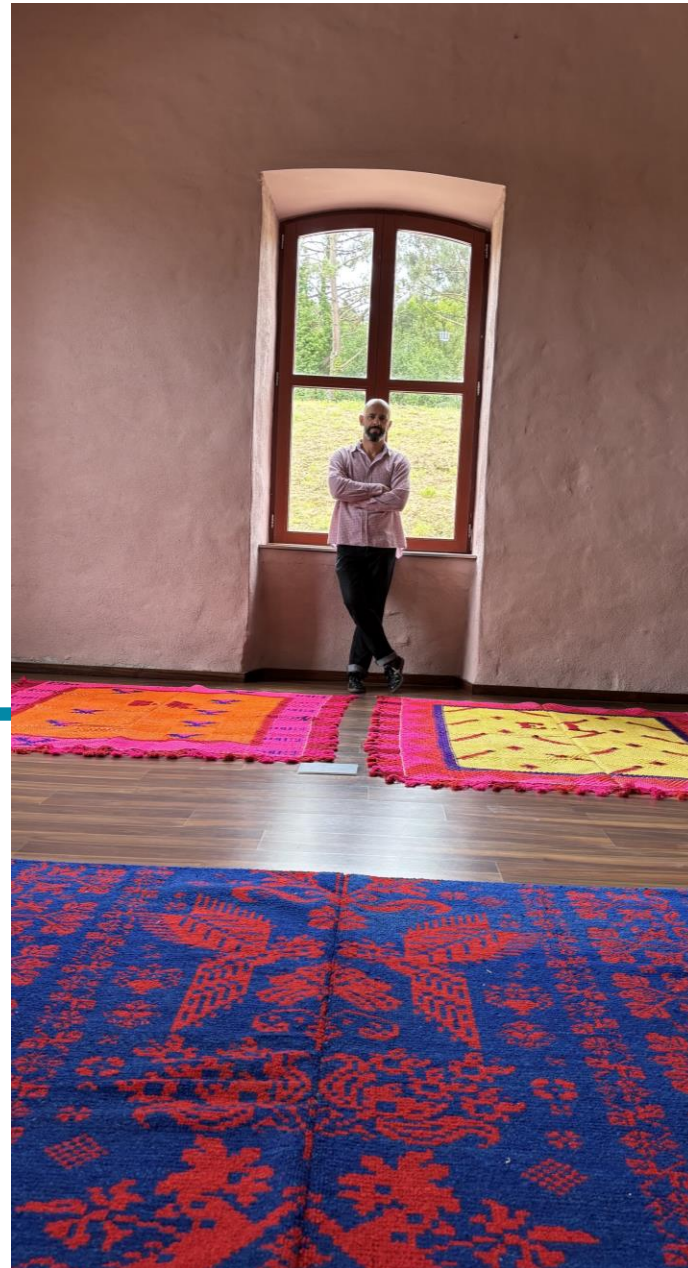
TECEDORAS DE SOÑOS, ESCRITORAS DE HISTORIAS!

Manuel Rodríguez Calviño

Ángela López Palomares (Niñodagua, Baltar, Ourense)

O PROXECTO: EVOLUCIÓN E MOTIVACIÓN

Ciudadella Ibérica de Calafell, Tarragona, 1998

Escolas vellas, Barreiros, Lugo, 2025

FOCOS DE ATENCIÓN

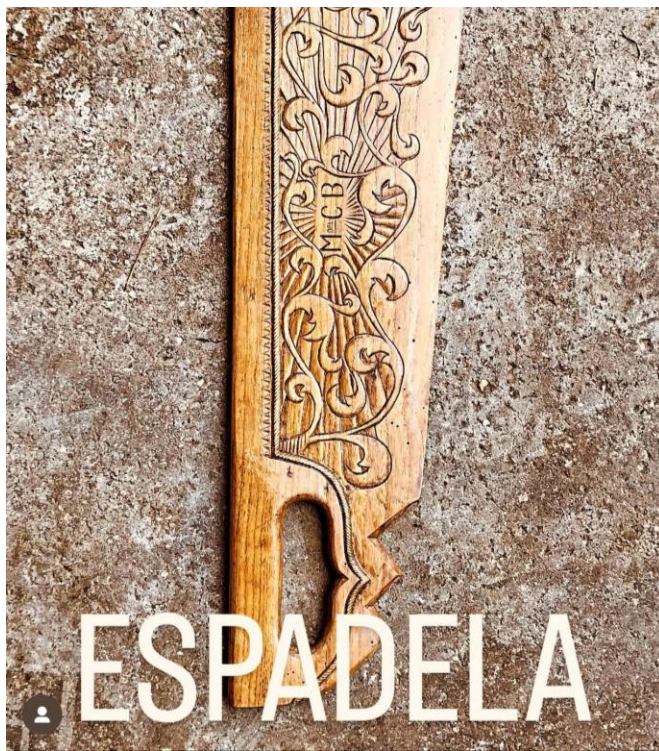
PERSOAS

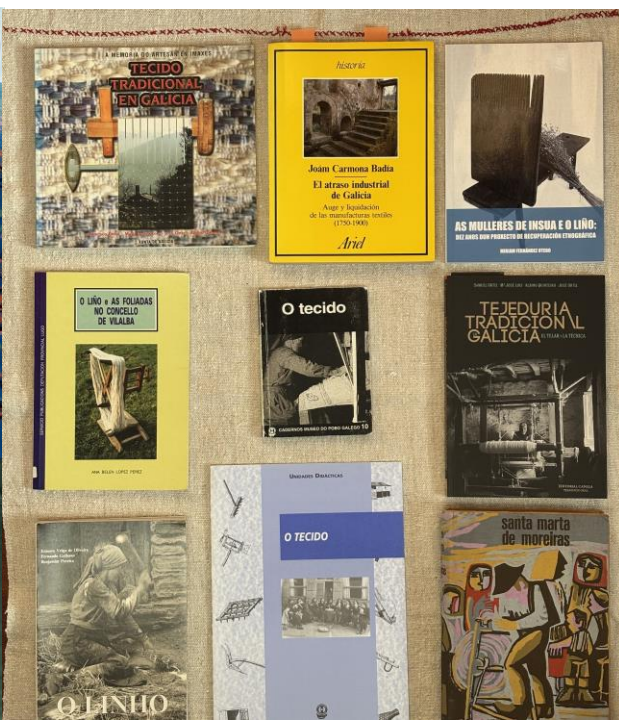
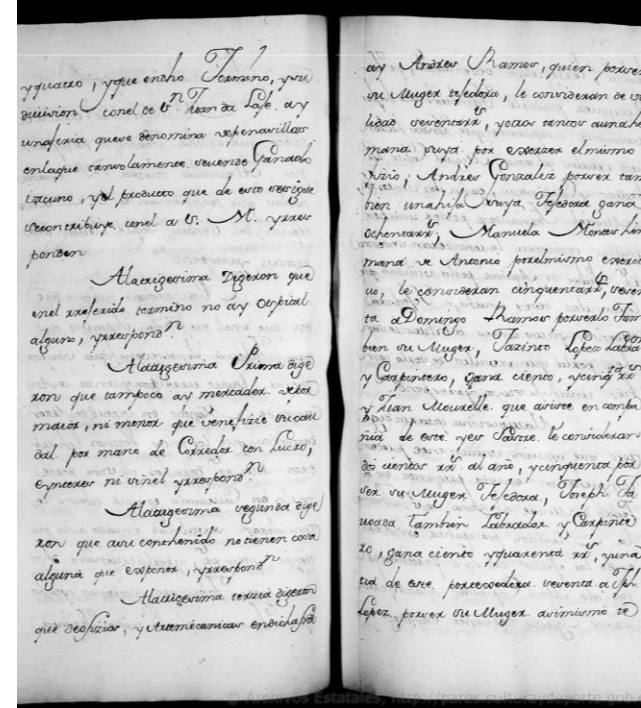
(AS MULLERES COMO PROTAGONISTAS)

PROCESOS

PATRIMONIO MATERIAL E INMATERIAL

CREACIÓN ARTÍSTICA

FONTES

1 Bibliografía

Xaquín Lorenzo Fernández publica no ano 1933 un artigo sobre o téxtil, no que se recolle a primeira sistematización de motivos e composicións decorativas.

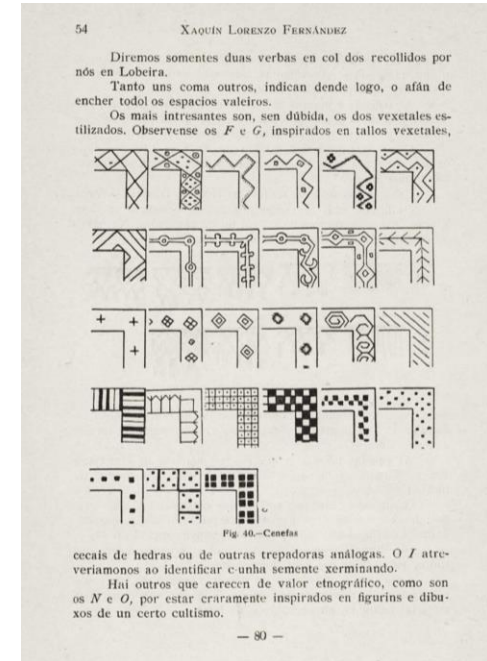
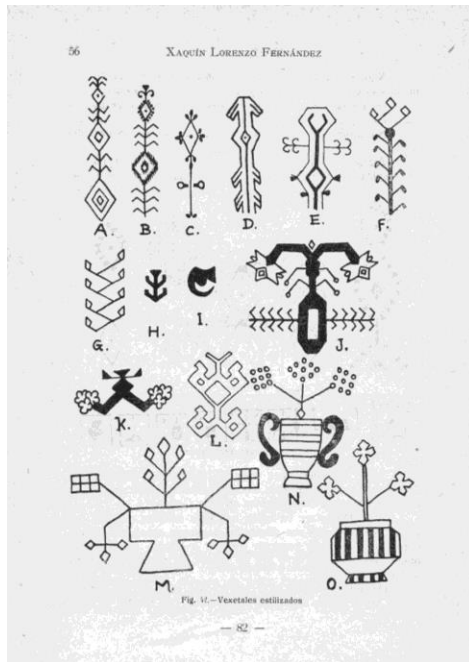
2 Fontes históricas

- Catastro de Ensenada (1749-1753).
- Diccionario Geográfico, estadístico, histórico de España y sus posesiones de ultramar (Pascual Madoz, 1845).
- Libros parroquiales/ libros de fábrica.
- Boletíns Oficiais da Provincia.

3 Fondos de museos, coleccións privadas e redes sociais

4 Traballo de campo/ as e os informantes como pezas clave

BIBLIOGRAFÍA

Interrogatorio de la
Feligresía de Apatzingán
y Manizaco.

En la feligresía de Apatzingán de Manizaco, diez y siete del mes de Mayo año
semit dieciocho, Cincuenta y seis, el
señor D. Jph. Domingo Monrovia, Juez
subdelegado para el establecimiento de
la D. N. N. Contribución para efecto
de pagar. en Limpio las diez y siete
pesos pertenecientes desta Feligresía
para asignárselos a D. Jacobo And.
y a D. Monrovia. Cuya propia y ella afir-
ma que como persona imparcial asistiere
de este acto, lo que no executo por allanar
aunque de ella, vi lo hicieron Jph. Tho-
mas, Minerva, y Jacinto Lopez
Labrador. y Jacinto echaspa electo por el
mismo Minerva para leer el

y cuatro, y que en este término, por
división. con el de D. Juan de Lafe. ay
una feligresía que se denomina Tepenavillas
en la que tan solamente se venia Ganado
vacuno, y el producto que de esto se sigue
se contribuye. con el a D. M. y a
poner

30. Alatigresima Dizeon que
en el referido término no ay hospital
alguno, y responde.

31. Alatigresima Prima dize
don que tampoco ay mercados. se por
maior, ni menor que beneficio vican-
dal. por mano de Corredor con lucro,
y vender ni vinel y responde.

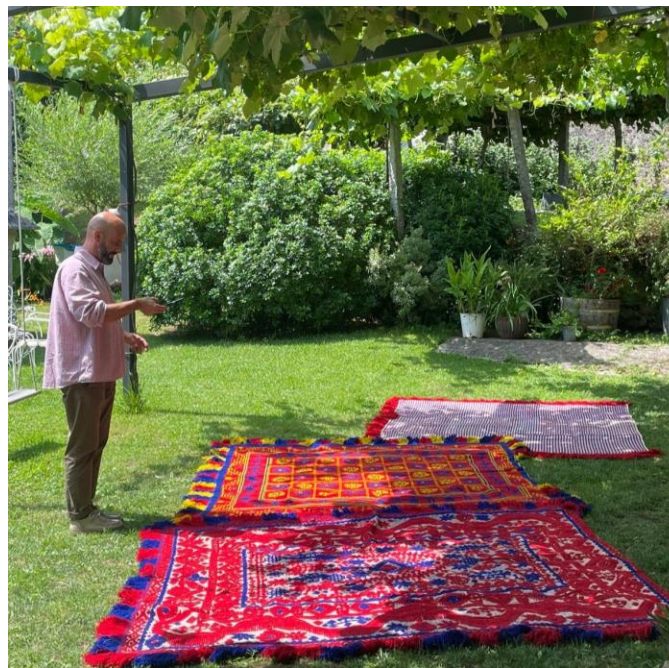
32. Alatigresima segunda dize
don que en el contenido no tienen cosa
alguna que exponer, y responde.

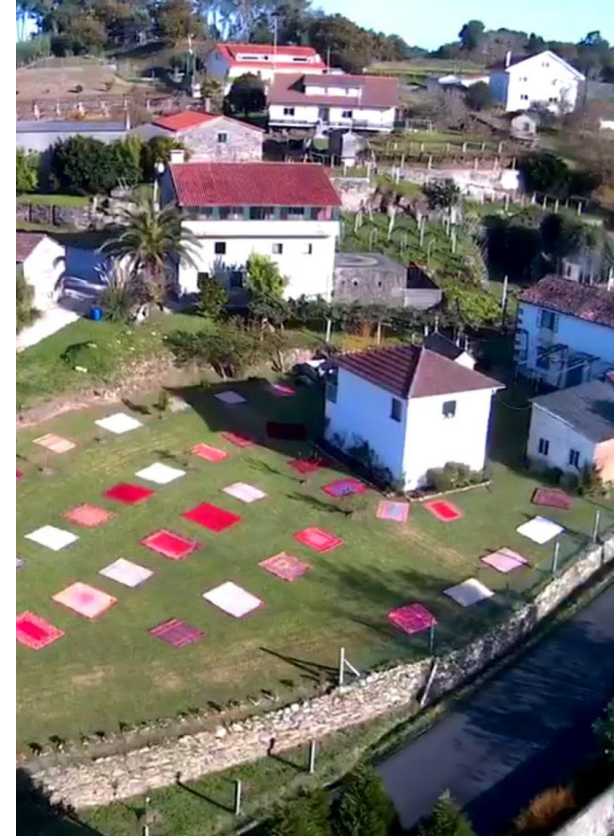
33. Alatigresima tercera dizeon
que desfogar, y a temer en dicha

ay Andres Ramon, quien por ser
un muger de fechora, le convierten de un
lado veintain, y otros tantos a una he-
mana suya por exacer el mismo o-
hrio; Andres Gonzalez por ser tam-
bien una hija suya de fechora gana
ochenta; Manuela Monter he-
mana de Antonio por el mismo exacer-
uo, le convierten cincuenta, veien-
ta a Domingo Ramon por serlo Jun-
ben un muger, Jacinto Lopez Labrador
y Carpintero, gana ciento, y veintain
y Juan Mouelle. que asiste en com-
pañia de este. y en la misma. le convierten
doscientos al año, y cincuenta por
ser un muger de fechora, Joseph La-
vadora. tambien Labrador. y Carpinte-
ro, gana ciento y cuarenta, y una
tra de este. por ser de fechora. veienta a Jph.
Lopez por ser un muger. asimismo se

TRABALLO DE CAMPO

CATALOGACIÓN

COLECCIÓN
PROXECTO EXPOSITIVO
DIVULGACIÓN

A COLECCIÓN
VISIBILIZACIÓN
DIVULGACIÓN
ACTIVIDADES

A percepcìon de
realidades
descoñecidas.

ANÁLISE E APRENDIXAXE DAS
TÉCNICAS, UN XEITO DE
REFLEXIONAR E TENTAR
COMPRENDER.

CONTEXTO

1750-1900

Auxe e declive das manufacturas téxtiles.

S. XX

Déixase de plantar liño no último cuarto do século.

1990-2000

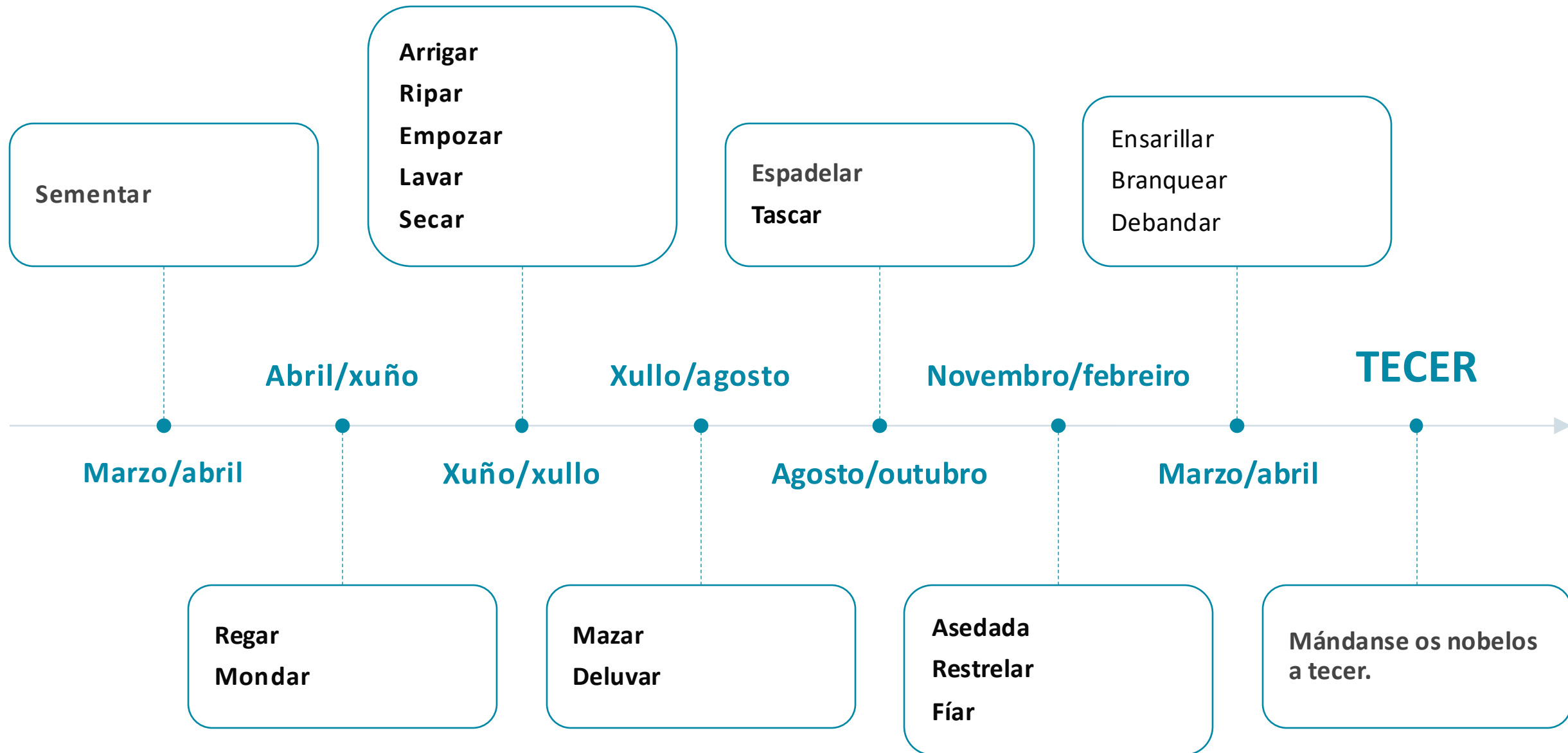
Xurden as primeiras experiencias de recuperación e recreación do cultivo do liño.

- A mediados do século XVIII o volume de produción de lenzos de liño era moi elevado, atendendo á demanda interna e externa.
- A cifra estimada de tecedoras e tecedores supera as 10.000 persoas.
- Nas provincias de Ourense e Santiago concéntranse a maior parte. Nelas hai una alta porcentaxe de homes que tecen.
- A Limia Alta, Allariz, Cea, Baixo Ulla, A Ulloa, , Cea e Terra Chá.

- A produción de tecidos límtase a satisfacer a demanda doméstica. O rural como ámbito de produción
- Os procesos de transformación das fibras pasan a depender case en exclusiva das mulleres.
- O tecido asociado exclusivamente ás mulleres.
- Nalgunhas zonas de Galicia retómase ou intensifícase o cultivo tras a guerra civil.

- Asociacións culturais, agrupacións de mulleres rurais e particulares fomentan actividades encamiñadas a recuperar os procesos de transformación das fibras téxtiles, especialmente a do liño.
- A actividade téxtil é unha das de maior pervivencia no imaxinario, que sempre suscitou moito interese.
- Publícanse moitos dos artigos ou volumes sobre o tema. Anos antes publícanse obras de referencia en Portugal.

CRONOGRAMA DO LIÑO

O CULTIVO

LIÑAZA

SUCOS

MONDAR

AGOAR

O liño polo San Marcos,
Nin nado nin no saco!

A PLANTA

ARRIGAR

MANCHEA

RIPO

RIPAR

BAGAÑA

EMPOZAR

TENDAL

A DEPURACIÓN DA FIBRA I

MAZA

MAZOTE

MAZAR

MAZADOIRO

DELUVAR

ARESTA

Mazabámolo cunhas mazas, no mazadoiro, aquilo era matar o corpo. Cos anos veu a moda de pisalo co gando.

Preciosa Godoy Martínez (Baloira, A Estrada, Pontevedra)

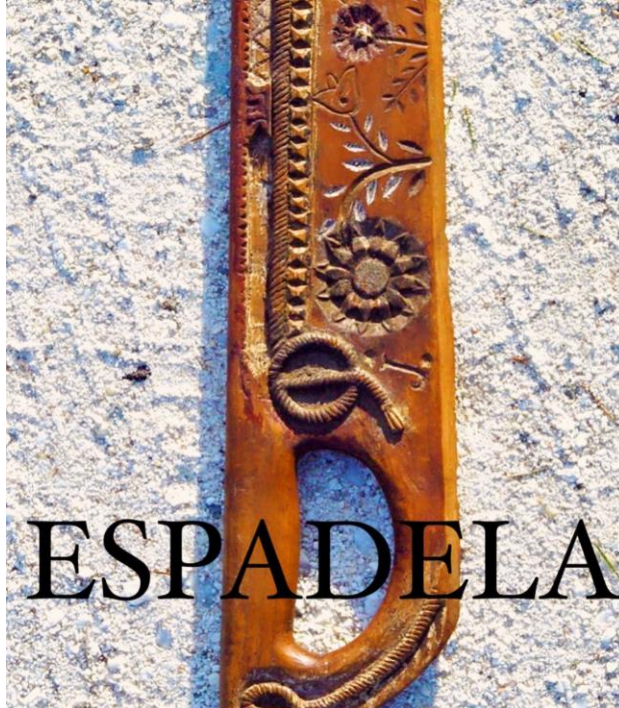
A DEPURACIÓN DA FIBRA II

MULLER	DEBOUZA
MADEIXA	TASCO
MANCHEA	ESTRIGA
ESPADELA	PARVA
ESPADELAR	PAPAS
ESPADELEIRO	CACHO
TASCÓN	CASTAÑAS
TASCA	BAILE
TASCAR	CANTO
ARESTA	AXUDA

MULLER
 CARPINTEIRO
 ESPADELA
 ESPADELEIRO
 LIÑO
 FUNCIONALIDADE
 ESTÉTICA
 PRESTIXIO
 CREACIÓN ARTÍSTICA
 AXUDA MÚTUA
 COMUNIDADE PATRIMONIAL

ESPADELEIROS/ESPADELAS

Este pandeiro que toco,
Non é meu que é de Manuela,
Que mo deixou ónte para ir a unha espadela!
Manuela Lorenzo Verde (Baloira, A Estrada, Pontevedra)

ELAS

PROPIEDAD
LEGADO
IDENTIDADE
PRESTIXIO
FUNCIONALIDADE
PERMANENCIA

A DEPURACIÓN DA FIBRA III

SEDEIRO

RESTRELO

ASEDAR

RESTRELAR

ARESTA

CERRO

LIÑO

LENZO

MANELA

ESTOPA

O FÍO

FUSO	BOGADA
OSQUIA	BRANQUEAR
ROCA	CINZA
RODA	COUCHELO
FIAR	TENDAL
MANELA	CLAREO
CERRO	ARGADELO
MAZAROCA	DEBANDOIRA
SARILLO	NOBELO
MARAÑA	

Vas andar dereito como un fuso! (Dito)

Evangelina Mato Boga (San Xiao de Veá, A Estrada, Pontevedra)

O FÍO

Do lado da roca non che toca, do lado do fuso non te escuso.

Hortensia Taboada Cachafeiro (Zobra, Lalín, Pontevedra)

Dou máis voltas que un sarillo.

Está todo enmarañado.

O sol de marzo branquea as marañas e queima a dama no pazo.

(Ditos)

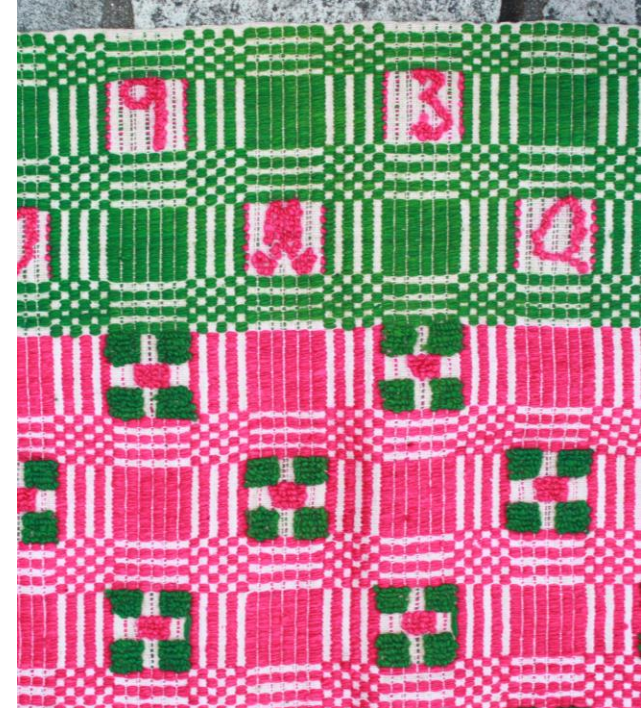

TECENDO SOÑOS, ESCRIBINDO HISTORIAS!

“O tear non ten de ferro máis que un couso que ten dentes pa parar no género. Ponse eiquí e entón, ao tecer un trociño, vaise mudando aquilo pa que peghe no género. O tempereiro, de ferro”.

Ángela López Palomares (Niñodaguia, Baltar, Ourense)

TECEDEIRA

MULLER

RURAL

CREADORA

ARTE

MANS

DOMÉSTICO/ÍNTIMO

ESCRITURA CON FÍOS

EXPRESIÓN/REFLEXIÓN

IDENTIDADE

TECIDO COMO LINGUAXE VISUAL

TECIDO COMO ARQUIVO

PATRIMONIO MATERIAL E INMATERIAL

Pilar de Figueiras (Mondoñedo, Lugo)

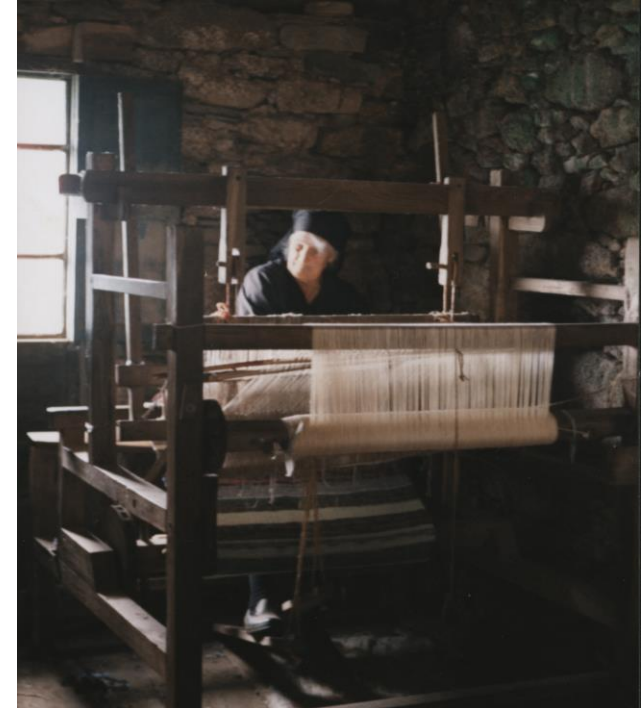
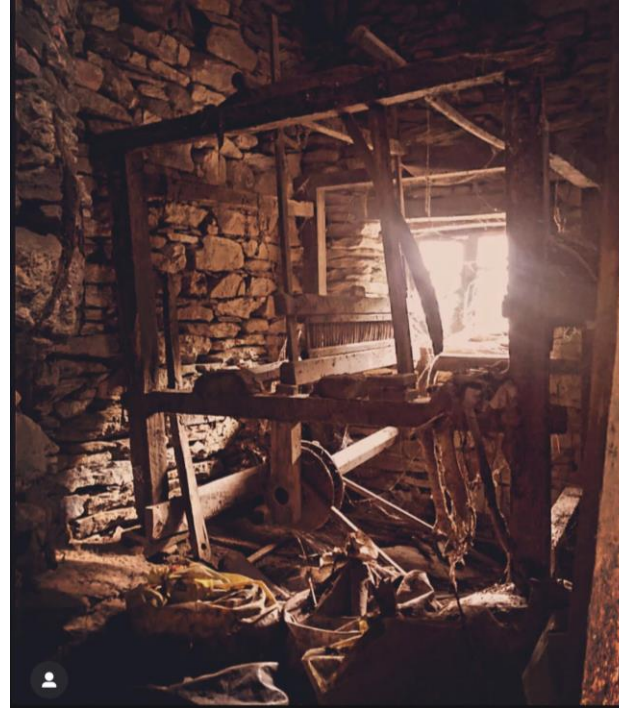
“Aprendín a tecer cunha veciña, con vinte anos. Despois pedinlle a meus pais que me compraran un tear e asentáronmo na casa.

Primeiro empecei cunhas colchas máis floxiñas e logo fun facendo outras máis fortes. Unhas saían mellor e outras peor.

Copiaba de colchas que vía e me gustaban”.

Ángela López Palomares (Niñodaguia, Baltar, Ourense)

O ESPAZO DE TRABALLO/ ARQUEOLOXÍA DOS ABANDONOS

- Normalmente perto dunha ventá ou con algún punto de luz natural.
- O emprazamento é variado (palleiras cuberto pechado, corte, caseta específica ou ben dentro da propia casa).

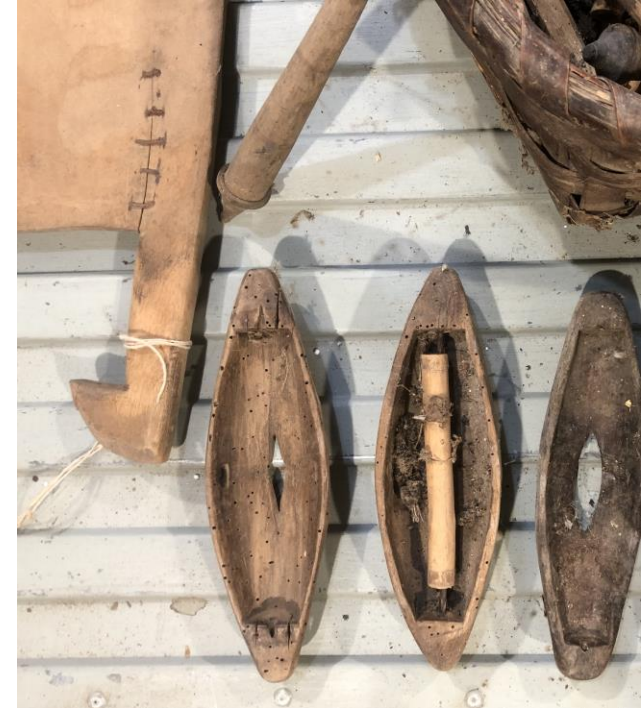
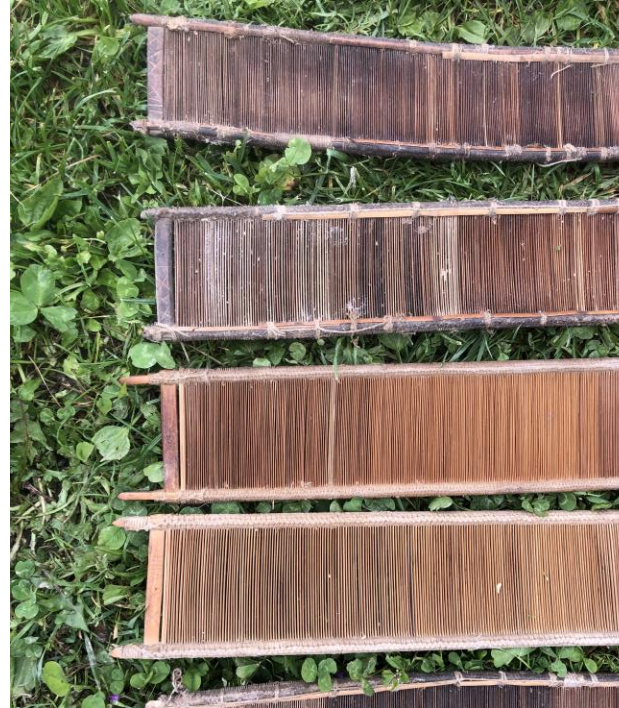
“Miña nai tiña catro teares. Ela tecía nun e nos outros tiña mozas aprendendo. Non cobraba nada, pero a xente traíalle regaliños.

Viñan camiñando e volvían á noite. Traían un mochiliño cun torrezmiño de carne, cociámolo no noso caldo e comiamos todas xuntas.

Aprendín a tecer na casa, non levei traballo ningún. Comigo aprenderon tres, Erundina de Couso, Manuela de Lebozán e Angelina da Moa”.

Hortensia Taboada (Zobra, Lalín, Pontevedra)

AS FERRAMENTAS

TEAR

CANELEIRO/MAZORGUEIRO

CANELAS

LANZADEIRA

URDIDEIRA

PEITE

TEMPEREIRO

LIZO

BARCAL/CAIXÓN

ESPADILLA/ESPADA

VARA

TEAR DOS FLECOS

“Pagábanme doce pesos por asistir nunha casa, e cobrábanme nove por aprenderme a tecer. Ó cabo dun ano xa me botaron fóra, querían vir máis”.

Josefa Crespo Costa (Carmoega, A Golada, Pontevedra)

“A xente quería que lle urdiran, quería ver a súa tea urdida. O día de urdir traían merenda; ovos, chourizos.

Para urdir pesábase o fío coa romana e pola *galega*, en libras. Para facer sabas a metade do fío para urdir e a outra para tapar”.

Hortensia Taboada (Zobra, Lalín, Pontevedra)

“Para poñer o fío no tear había un restrillo para separar cada cadillo. Unha muller collía o restrillo, dous homes enroscaban o fío no orgo e eu soltaba fío do cordón”.

Carmen Sánchez (Doade, Lalín, Pontevedra)

Pilar de Figueiras (Mondoñedo, Lugo)

A PROGRAMACIÓN DO TEAR

Enfiar
Urdir
Cadillo/viñó
Palleta
Cruz
Lizo
Pente
Premedeira

“Había moitas tecedeiras pero como a mamá e a súa curmá María tecían poucas”.

Perfecta Barrio (Serois, Calvos de Randín, Ourense)

“Eu non era tecedeira, a nai de Ofelia si que o era, tiñan tear na casa. Eu tecía por fóra, andaba tecendo polas portas”.

Luisa (Penasillás, San Xoán da Laxe, Chantada, Lugo)

“Había moitas tecedeiras, pero non todas eran tecedeiras, estaban aí facendo unhas trapeiras. Algunhas só eran aprendices”.

Josefa Crespo Costa (Carmoega, Agolada, Pontevedra)

Ermelina López
Beatriz Reigosa López
Dolores Reigosa López
(Barrio de Outeiro, Santa María de Vián, A Pastoriza, Lugo)

“O que había era moito algodón, pero era moi caro. Vendíano as portuguesas os días de feira”.

Clotilde Blanco Montes (San Cristovo de Mouricios, Chantada, Lugo)

“Con catorce anos mandei facer unha colcha. Cando xuntei la abondo, leveina a unha tecedeira que había en Penamaría. Pouco tardaron en darma”.

Angelita López (A Fonsagrada, Lugo)

“As cousas de tinguir mercabámolas nas feiras, e os peites do tear tamén. Era un home do Arenteiro”.

Hortensia Taboada (Zobra, Lalín)

Ramona Méndez
(Cacheiras, Teo, A Coruña)

“Nos anos corenta cobraba seis pesetas por tecer unha manta de cuadros, tres por unha manta de trapos e por cada braza de liño unha peseta. Arriba de vinte brazas non se tecía”.

*Francisca Fuentes (Santa Baia de Matalobos,
A Estrada, Pontevedra)*

“A mamá teceu pa fóra en cuanto que estivo solteira e aforrou 100 pesos para a vida nova. Tiñan dous teares, nun tecía ela e no outro súa nai”.

*Ofelia Vázquez Brigos (Penasillás, San Xoán da Laxe,
Chantada, Lugo)*

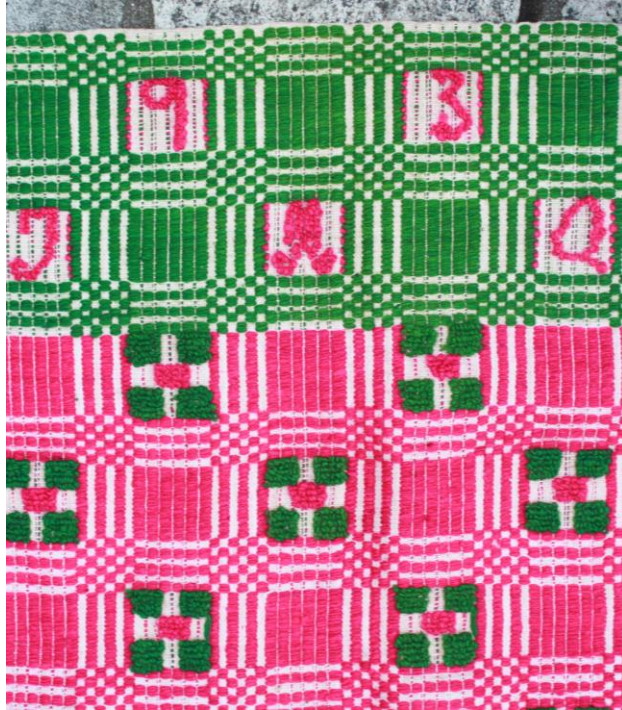

Tecedeiras da Casa da Moura
Francisca Cabanas
Carmen González Cabanas
Josefa González Cabanas
(Vigo, San Pedro de Recelle, Portomarín, Lugo)

“A isto chamábanlle felpa cerrada, a outra é medida felpa, pero tamén traballaban o repaso, con cuatro premedeiras”.

*Perfecta Barrio, filla da tecedeira Josefa Barrio González.
(Serois, Calvos de Randín, Ourense)*

O tipo de enfías era moi variado. Algunhas das máis habituais son:

- O liso ou pano chan.
- O repaso de cuadros ou de ollos/roda e múltiples variantes.
- A felpa, levantado, levante, gurullo ou berbesa.
- Felpa cortada.
- Estameña.

“Cun carbuzo pintaba os debuxos da colcha que quería tecer no chan de terra da cociña, para non esquecerme”.

Rosa Rodríguez Diz (Taboadela, Muíños, Ourense)

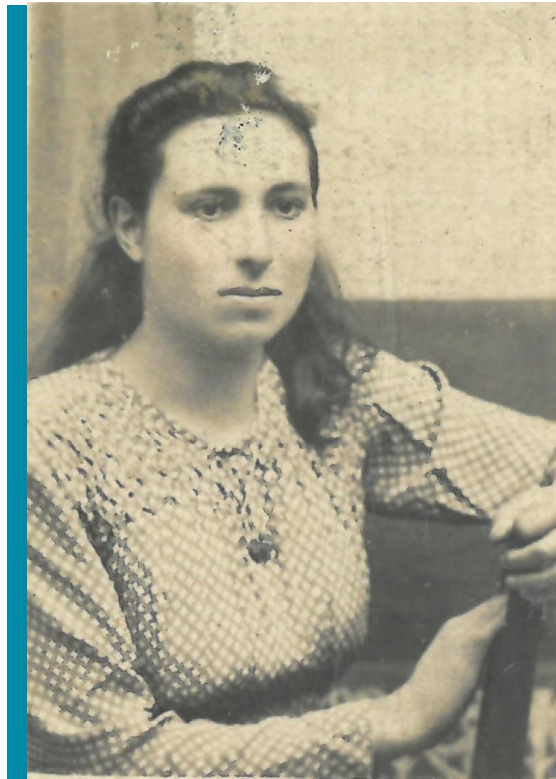

“Algúns debuxos copiábanse polos abecedarios.

Cando tecía, deixaban os pequenos comigo, mentres facían outros labores. Algunhas veces tamén os deixaban os veciños.

Tecer era un traballo moi preso”.

Teresa Reigosa Barreiro (O Salgueiro, Forcarei, Pontevedra)

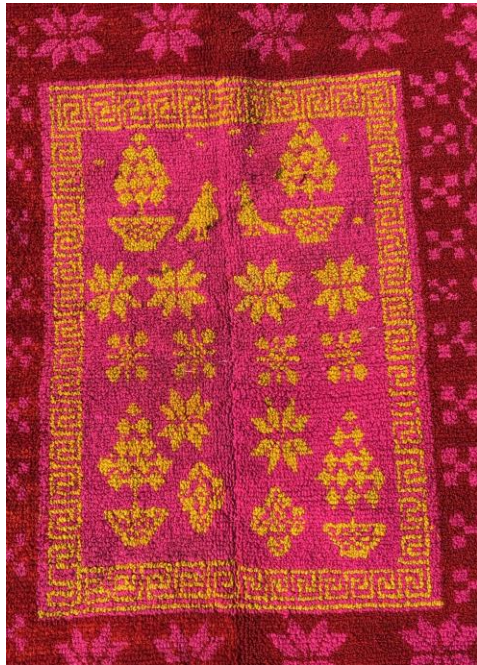
A COR E A GRAN VARIEDADE COMPOSITIVA E DECORATIVA SON OS ELEMENTOS IDENTITARIOS DO TÉXTIL GALEGO

A variedade de motivos e composicións decorativas é moi ampla.

A técnica do levantado é a que permite maior creatividade.

Gran capacidade para assimilar e combinar motivos de procedencias diversas.

A pesar das limitacións técnicas do repaso, os xogos de texturas e cores dan lugar a grandes creacións.

A COR E A GRAN VARIEDADE COMPOSITIVA E DECORATIVA SON OS ELEMENTOS IDENTITARIOS DO TÉXTIL GALEGO

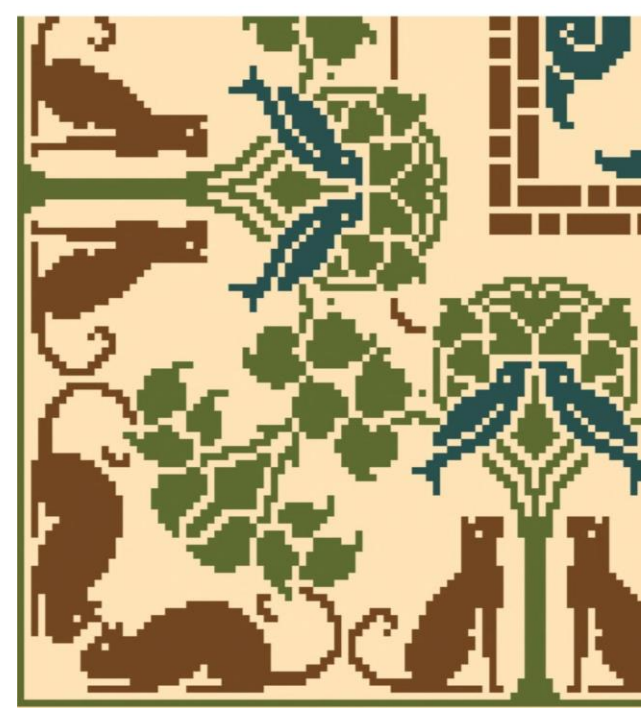
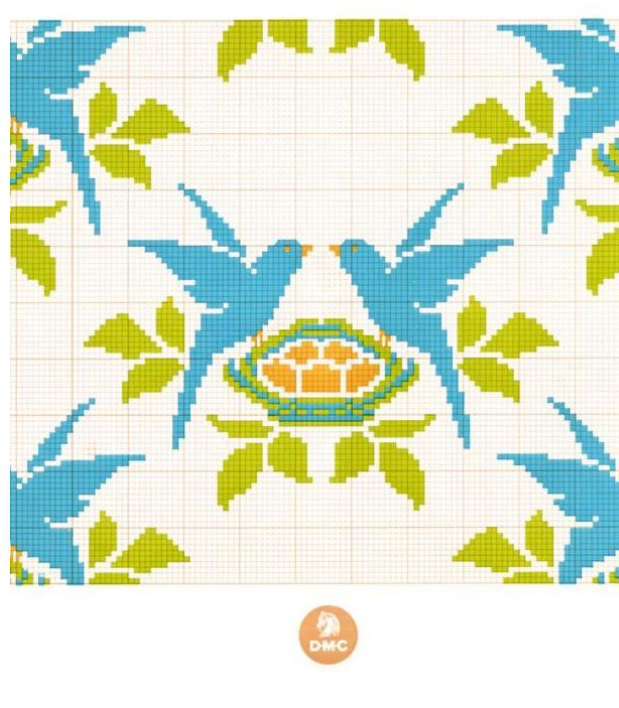
A COR E A GRAN
VARIEDADE
COMPOSITIVA E
DECORATIVA SON OS
ELEMENTOS
IDENTITARIOS DO TÉXTIL
GALEGO

Patron de broderies à exécuter avec les articles de coton, lin et soie, marque D.M.C

- A capacidade creativa e a cor como sinais de identidade do téxtil galego.
- A variedade de motivos e composicións decorativas é moi ampla.
- A técnica do levantamento é a que permite maior creatividade.
- Gran capacidade para asimilar e combinar motivos de procedencias diversas.
- A pesar das limitacións técnicas do repaso, os xogos de texturas e cores dan lugar a grandes creacións.

FASCINACIÓN POLO MODERNISMO

MOTIVOS UNIVERSAIS

Gran capacidade para assimilar influencias estéticas de procedencia variada e aglutinalas.

apatrigal
Taboada, Galicia, Spain

PROCEDENCIAS DIVERSAS

Os elementos de arquitectura popular forman parte do mesmo universo creativo.

“Os debuxos eran feitos pola cabeza, ou sacados doutras colchas”.

Erundina de Paramá (Sto. André de Veá, A Estrada, Pontevedra)

MOTIVOS UNIVERSAIS

“No inverno poñía un braseiro debaixo dos fíos da urda, para que estivesen secos e fose mellor de tecer”.

“Branco son, azul me vin, verde foi o meu nacemento, agora sirvo na mesa do Divino Sacramento”. (O liño)

Consuelo Viana (San Pedro de Viana, Chantada, Lugo)

“Tecía todo o día e un día tras outro se daba aguantado, incluso pola noite tecía no liso”.

Carmen Sánchez (Doade, Lalín, Pontevedra)

“Un cobertor de levante tardaba un mes en facelo, asistíndolle ben”.

Hortensia Taboada (Zobra, Lalín)

“O que máis se tecía eran sabas e colchas sen traballo. Facía trapeiras no liso, colchas de levante e de repaso castellano, tamén lle chamaban trascanteado. O de roda era moi latoso”.

Carmen Sánchez (Doade, Lalín, Pontevedra)

“Tamén faciamos roupa de vestir, mandís de cubrir e mandís de por diante”.

Hortensia Taboada (Zobra, Lalín)

“Para facer os flecos tiña que cravar os fíos nunha mesa e logo traballábanse. Facíámolos de bodoques, de nudos e de espadilla”.

Carmen Sánchez (Doade, Lalín, Pontevedra)

*Hortensia Taboada
(Zobra, Lalín)*

Elvira Rodríguez Osorio, filla e neta de tecedeiras, aprende a tecer no tear tradicional de baixo lizo que había na súa casa, pero a mediados do século XX marcha a Madrid a cursar estudos específicos de artesanía téxtil.

Regresa a Chantada co seu título e un novo tear, máis moderno e versátil, a partir do que o seu pai confecciona outros catro.

Xunto coa súa irmá Evangelina, cambian o concepto de produción, os materiais, as pezas que confeccionaban e deseñan tarxetas publicitarias, sobres e papel cos seus datos, para dar resposta á gran demanda que tiveron, producindo pezas de luxo para persoas moi coñecidas da sociedade da época.

(Elvira e Evangelina Rodríguez Osorio, Esmeriz, Chantada, Lugo)

AUTORÍA

MANOEL GARIDO BELOSO * AURORA GONZÁLEZ * LOS DOS
CON SU FAMILIA * ECHA * POR MANO DE JOSEFA * A 1923 *
M * A RUBIÁS.

Rubiás, Santiago de Rubiás dos Mixtos, Calvos de Randín, Ourense.

LUIS * DOCAMPO * CONZEUCION * DOCAMPO * I DEMAS
FAMILIA * ESTA IMAGEN LE REZARAN * 3AVES * MARÍAS * A
LA PURISIMA * CONZ * 1 * 9 * 0 * 1 * 5 * R * C * D RANDIN.

Santiago de Calvos, Calvos de Randín, Ourense.

LEAMOS XUNTOS

Santa María de Acibeiro, Forcarei, Pontevedra.

PROPOSTAS DIDÁCTICAS: O TECIDO

ENFOQUE PEDAGÓXICO

- Valoración do proceso de aprendizaxe, non só do resultado final.
- Aprendizaxe activa, manipulativa e significativa.
- Fomento da autonomía persoal e do coidado dos materiais.
- Traballo por proxectos e enfoques interdisciplinares.
- Uso de contextos reais e próximos ao alumnado.
- O tecido como ferramenta de lectura, escritura e acceso á información (PLEA).
- Documentar a historia a través do tecido, entendido como arquivo.
- Transmisión de valores: respecto, inclusión, traballo en grupo, diversidade cultural e creatividade.
- A relevancia do papel da muller.

PROPOSTAS DIDÁCTICAS: O TECIDO

RECURSOS E PRÁCTICAS DIDÁCTICAS

- Recursos da Biblioteca creativa:
 - * Teares, e-téxtiles, máquinas de coser.
 - * Crochet, calceta, gancho.
 - * Patronaxe e reciclaxe de tecidos.
- Uso de técnicas artesanais: tradición cultural e patrimonio material e inmaterial.
- Tear(es) de elaboración propia.
- Creación dun patchwork colectivo como proxecto común.
- Mural textil narrativo.
- Escritura con fíos, tintes naturais, estampación con vexetais, feltrado e tecido emocional.
- Proxectos interxeracionais (aprendemos das pesroas maiores).

EDUCACIÓN INFANTIL

(Decreto 150/2022, do 8 de setembro)

O currículo de Infantil estrutúrase en ámbitos de experiencia, nos que o traballo con materiais téxtiles encaixa de maneira natural.

ÁREA Crecemento en harmonía

- Desenvolvemento da motricidade fina mediante accións como enfiar, coser con agullas grosas ou tecer cos dedos.
- Coordinación óculo-manual.
- Fomento da autonomía persoal e do coidado dos materiais.

ÁREA Descubrimento e exploración da contorna

- Exploración sensorial de texturas, materiais e fibras. Primeira aproximación aos procesos artesanais.
- Observación das transformacións dos materiais (tecer, destece, combinar).

ÁREA Comunicación e representación da realidade

- Expresión artística e simbólica mediante tecidos.
- Uso das telas para a narración de historias, xogos simbólicos e representacións.
- Desenvolvemento da linguaxe plástica e visual.

EDUCACIÓN PRIMARIA

(Decreto 150/2022, do 8 de setembro)

A biblioteca creativa téxtil ten unha presenza transversal, especialmente nalgúns áreas.

ÁREA Educación Artística (Plástica e Visual)

- Experimentación con materiais e técnicas téxtiles.
- Creación artística a partir de cores, formas e texturas.
- Desenvolvemento da sensibilidade estética e creativa.

ÁREA Coñecemento do Medio Natural, Social e Cultural

- Estudo da orixe das fibras e dos tecidos.
- Coñecemento das tradicións téxtiles galegas (lino, la, oficios artesanais).
- Relación entre sociedade, cultura e patrimonio.

ÁREA Matemáticas

- Uso de medidas, patróns e seriacións.
- Comprensión da simetría e xeometría presentes nos tecidos.
- Resolución de problemas en contextos reais e manipulativos.

ÁREA Lingua Galega e Castelá

- Ampliación de vocabulario específico.
- Creación de textos descritivos, narrativos ou explicativos arredor do mundo téxtil.
- Exposición oral de proxectos e investigacións.

EDUCACIÓN SECUNDARIA OBRIGATORIA (ESO)

(Decreto 164/2022, do 8 de setembro)

En Secundaria, esta biblioteca responde plenamente ao enfoque competencial, práctico e interdisciplinar da LOMLOE.

ÁREA Educación Plástica, Visual e Audiovisual

- O tecido como linguaxe visual e artística contemporánea.
- Análise do deseño, da moda e do arte téxtil.
- Desenvolvemento de proxectos creativos individuais e colectivos.

ÁREA Tecnoloxía e Dixitalización

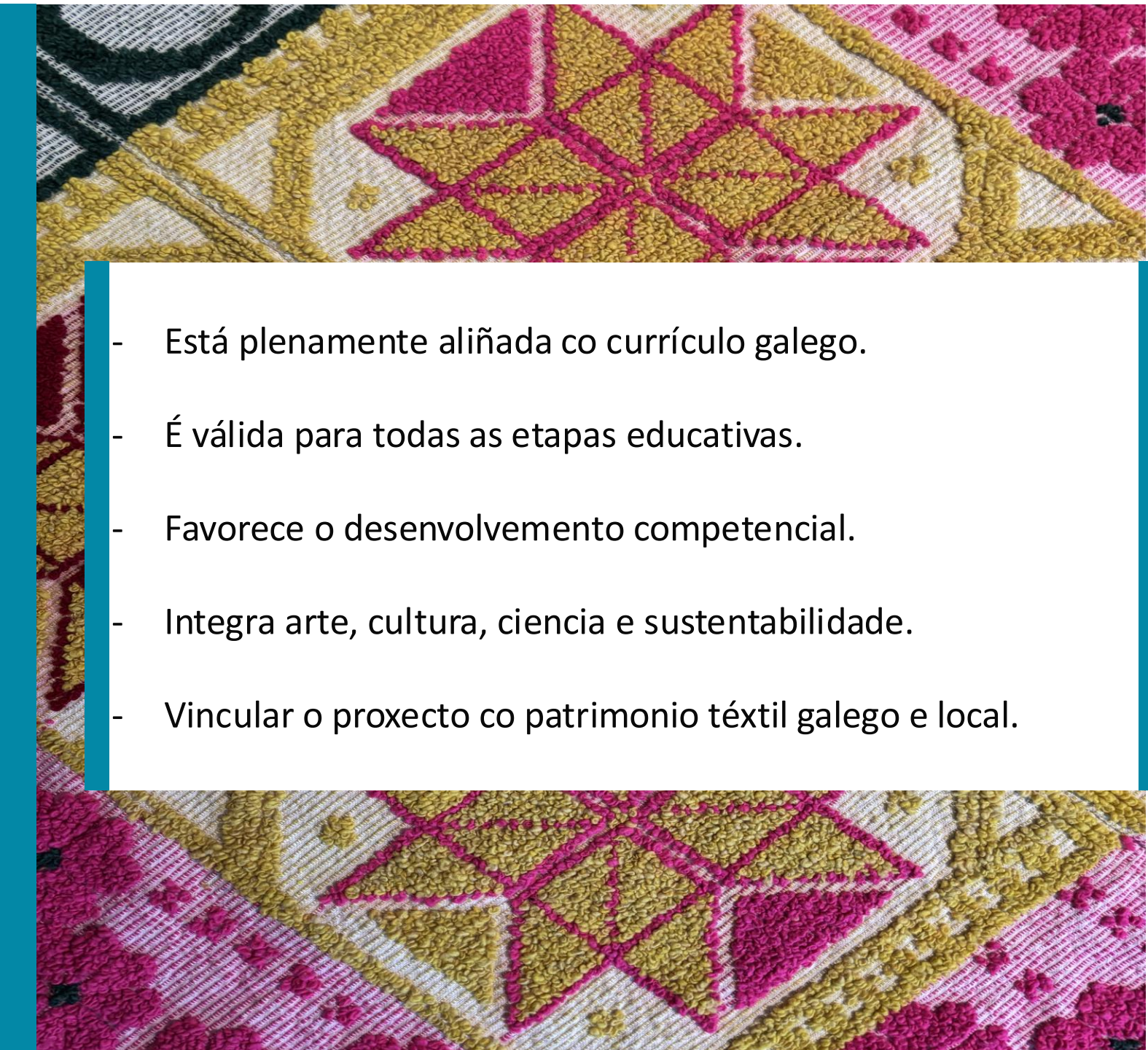
- Procesos de deseño: idea → prototipo → produto.
- Estudo das propiedades dos materiais.
- Reutilización e deseño sostible.

ÁREA Educación en Valores Cívicos e Éticos

- Reflexión sobre o consumo responsable.
- Impacto ambiental da industria téxtil.
- Fomento da sustentabilidade e da economía circular.

ÁREA Xeografía e Historia

- Evolución histórica dos tecidos e do vestido.
- Importancia do sector téxtil na historia económica e social.
- Coñecemento do patrimonio téxtil galego e mundial.

-
- Está plenamente aliñada co currículo galego.
 - É válida para todas as etapas educativas.
 - Favorece o desenvolvemento competencial.
 - Integra arte, cultura, ciencia e sustentabilidade.
 - Vincular o proxecto co patrimonio téxtil galego e local.

CONCLUSIÓN